

döneminin önemli bir yeri vardır. Bu dönemde Elhamra Sarayı'nda okunmuş çok sayıda mevlidiyeden on birinin zamanımıza ulaştığı bilinmektedir. Bunlardan altısı İbn Zümrek'e aittir. 76-110 beyit arasında değişen bu kasidelerin dördü 765, 767, 768, 769 (veya 770) yıllarındaki mevlid kutlamalarında okunmuştur. İbn Zümrek'in bu tür kasideleri Ahmed Selmi tarafından derlenerek *Les mawlidıyyat d'Ibn Zamrak* adıyla yayımlanmıştır (*Hespérís*, XLIII [Paris 1956], s. 335-435).

Onun şiirlerinin önemli bir kısmını Ganî-Billâh V. Muhammed için nazmettiği kasideler oluşturur. Sultanın yaklaşık otuz yedi yıllık saltanatı boyunca Elhamra Sarayı'nda düzenlenen mevlid, bayram, doğum, sünnet kutlamaları, tebrik ve tâziye gibi çeşitli münasebetlerle İbn Zümrek onun için almış altı kaside kaleme almıştır. 68-146 beyit arasında değişen bayram kasideleri müstakil divan teşkil edecek bir hacme sahiptir. "el-Ganiyyât" adı verilen bu şiirler devrin tarihine, Elhamra Sarayı'nda yaşanan geleneklere ve Merî-nîler'le ilişkilere dair değerli malzeme ihtiva etmektedir.

Endülüş şairleri arasında yine bir gelenek halini alan bahçe, çiçek, gece, mehtap gibi tabiat tasvirleri İbn Zümrek'te de yüksek düzeydedir. Onun başka şairlerde pek rastlanmayan sabah tasvirleriyle karanfil tasvirleri orijinal bulunmuştur. Özellikle Elhamra Sarayı'nın köşkleri, bahçe, çiçek ve fıskiyeleri, sarayda düzenlenen çeşitli tören, şenlik ve kutlamalara ilişkin tasvirleri beğeniyle karşılanmış ve bunların birçoğu V. Muhammed'in emriyle sarayın duvarlarına kitâbe olarak nakşedilmiştir. Bundan dolayı İbn Zümrek "Elhamra şairi" olarak da tanınır (Gomez, *Cinco poetas*, s. 169). Genellikle methiyeleri ve müveşşahları içinde yer alan tasvir parçalarında cihad, savaş ve savaş aletleriyle av, at yarışı tasvirleri ve hamriyyât temalarının yoğunluğu hissedilmektedir.

İbn Zümrek, kasidelerinin girizgâhında yer alan gazellerinde muhayyel sevgililere dair platonik bir aşk terennüm ederek geleneksel kalıpların dışına çıkmıştır. Tasavvufi şiirler de nazmeden İbn Zümrek bu şiirlerinde Allah'a tâzim, Hz. Peygamber'i medih, cihad gibi konuları işlemiş, bu vesileyle Kur'an'dan bol miktarda iktibas yapmıştır. Az sayıdaki mersiyelerinde tâziyeden çok ölen kişinin erdemlerinin sayıldığı övgü karakteri ağır basar. Methiyelerinin sonunda yer alan fahriyelerinde de sadece sanatı ve şiirleriyle övüldüğü görülür. Genellikle şiirlerinde

lafız sanatlarından cinasın, mânâ sanatlarından ise istiare ve tevriyelerin bulunduğu görülür.

İbn Zümrek'in resmî ve özel mektuplarından sadece birkaçı zamanımıza ulaşmıştır. Lisânu'ddîn İbnü'l-Hatib ile İbn Haldûn'a yazdığı bu mektupların (İbn Haldûn, *et-Ta'rif*, s. 290-298; Makkarî, *Nefhu't-îb*, VII, 458-460) baş tarafında yer alan övgü ve tâzim kısmı sanatlı, talep kısmı ise düz nesirle ifade edilmiştir. Zorlama secilerin yer aldığı mektupları şiirleri kadar başarılı değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ibn Zamrak, *Les mawlidıyyat d'Ibn Zamrak* (nşr. Ahmed Selmi, *Hespérís*, XLIII, Paris 1956 içinde), s. 335-435; İbn Hâtîme, *Divân* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Dimaşk 1399/1978, neşredenin girişi, s. 8, 17, 19, 24-25, 33, 36, 37, 42, 48; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 222; II, 221, 227-230, 300-314; a.mlf., *el-Ketibetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, s. 282-288; a.mlf., *el-Lemha'tü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye*, Beyrut 1400/1980, s. 126, 130; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 10; a.mlf., *Müşâhedât* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî), İskenderiye 1983, s. 143; a.mlf., *A'mâlû'l-a'îlâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 78-80; İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-İfâdât ve'l-inşâdât* (nşr. Muhammed Ebü'l-Ecfân), Beyrut 1406/1986, s. 157-158; İbnü'l-Ahmer, *Neşiru ferâ'idü'l-cümân* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1967, s. 327-329; a.mlf., *Meşâhîrû's-su'arâ'* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1406/1986, s. 151-154; İbn Haldûn, *el-İber*, VII, 444, 457-460; a.mlf., *et-Ta'rif*, Kahire 1979, s. 263-265, 268-274, 290-298; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 312-313; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, I, 132; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb* içinde), Kahire 1329, s. 282-283; Makkarî, *Ez-hârû'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1358/1939, I, 59-60; II, 7-206; ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Nefhu't-îb*, III, 99; IV, 683-684, 692, 693; V, 134-135, 168; VII, 147, 165-166, 458-460; VIII, 164, 170; E. Lafuenta y Alcantara, *Inscripciones arabes de Granada*, Madrid 1859, s. 121-122; E. G. Gomez, "Ibn Zamrak, el-Poeta de la Alhambra", *Cinco poetas musulmanes*, Madrid-Boenas Aires 1944, s. 169-271; a.mlf., *eş-Şi'rû'l-Endelüsî* (trc. M. Abdülhâdî Şuayra), Kahire 1951, s. 70; a.e. (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1952, s. 32, 38, 40; a.mlf., *Ma'a şu'arâ'ti'l-Endelüs ve'l-Mütenebbî* (trc. Tâhir Ahmed Mekki), Kahire 1406/1985, s. 160-242; Brockelmann, *GAL*, II, 336; *Suppl.*, II, 370; A. R. Nykl, *Hispano-Arabic Poetry*, Baltimore 1946, s. 366-370; M. Abdullah İnân, *el-Âşârü'l-Endelüsiyye'tü'l-bâkiye*, Kahire 1381/1961, s. 198, 199, 202, 203; a.mlf., *İbn Haldûn*, Kahire 1991, s. 59-60; E. Lévi-Provençal, *Muhâdârât* (trc. M. Abdülhâdî Şuayra), Kahire 1951, s. 70; A. G. Palencia, *Târîhu'l-fikri'l-Endelüsî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 139-141; J. T. Monroe, *Hispano-Arabic Poetry*, London 1974, s. 346; R. Blachère, *Analecta*, Damas 1975, s. 499-520; a.mlf., "el-Vezîrû's-şâh'ı İbn Zümruk ve ârâ'üh" (trc. Muhammed el-Ucymî), *Havliyyâtü'l-Câmi'ati'l-Tünisiyye*, XXV, Tunus 1986, s. 131-156; (asl: "Le vizir-poète Ibn Zumruk...", *An-*

nales de l'institut d'études orientales, II, Algier 1936, s. 292-312); Şevki Dayf, *el-Fen ve mezâhibüh*, Kahire 1976, s. 453; İhsan Abbas, *Târîhu'l-edebî'l-Endelüsî*, Beyrut 1985, s. 215, 250-251; Ahmed Selim el-Hımsî, *Ibn Zümrek el-Gürnâfi: şîretüh ve edebüh*, Beyrut 1985; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, *Dirâsât fî târîhi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, İskenderiye, ts. (Müessesetü şebâbi'l-câmia), s. 131, 229, 235, 242, 399, 428, 454; *Divânü İbn Zümrek el-Endelüsî* (nşr. M. Tefvîk en-Neyfer, *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 18, Tunus 1418/1997 içinde), s. 58-64; F. de la Graja, "Ibn Zamrak", *EP*² (Fr.), III, 997.

İSMAİL DURMUŞ

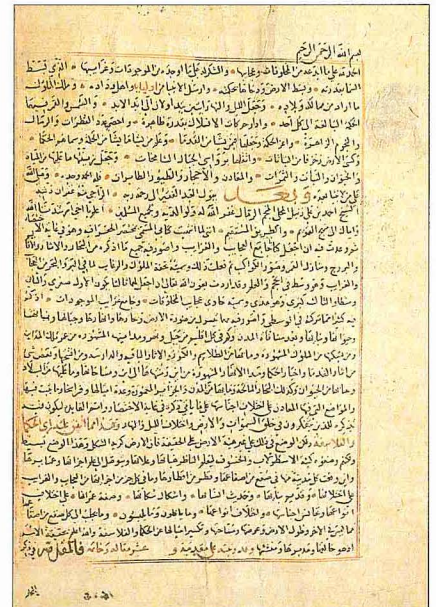
İBN ZÜNBÜL (ابن زنبول)

Ahmed b. Ebi'l-Hasen Ali
b. Nüriddin Ahmed er-Remmâl
el-Mahallî eş-Şâfiî
(ö. 960/1553'ten sonra)

Mısırlı saray müneccimi
ve tarihçi.

Doğduğu veya yaşadığı yer olması itibarıyla Aşağı Mısır'da bulunan Mahalle'ye izâfetle Mahallî nisbesiyle veya remil ilmindeki mahareti dolayısıyla Remmâl unvanıyla anılırsa da daha ziyade babası Ali Zünbül'e nisbetle İbn Zünbül olarak tanınır. Remilî iyi bildiği için Memlûk Sultanı Kânu Gavrî'nin (1501-1516) sarayında müneccimlik görevine getirilen İbn Zünbül, Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarıyla

İbn Zünbül'ün *el-Kânûn fi'd-dünyâ* adlı eserinin ilk sayfası (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1638)

İbn Zünbül'ün
*el-Kānūn
fi'd-dunyā*
adlı eserinin
unvan
sayfası
(TSMK,
Revan Köşkü,
nr. 1638)

Kahire'de Osmanlılar'a karşı direnen Tomanbay'ın sokak çatışmalarına şahit oldu. Memlûklerin son sultanı Tomanbay'ın cenaze namazında hazır bulundu. Memlûk Sultanlığı'nın yıkılmasından sonra Mısır'da Osmanlı idaresi kurulurken Osmanlı idarecilerine eski idarî ve malî konularda yardımcı oldu. Bir süre İskenderiye civarındaki Ebûkir'de ocak kâtipliği yaptı. Mısır'ın Osmanlı idaresine girmesinin ardından uzun süre yaşayan İbn Zünbül'ün vefat tarihi belli olmamakla birlikte 1553'ten sonra öldüğü bilinmektedir.

İbn Zünbül, daha çok Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından fethine dair tarihîyle tanınır. XVI. yüzyıldan beri uzmanların yanı sıra halkın da yaygın olarak okuduğu için çeşitli hacimlerde yazmaları bulunan eserin mufassal nüshaları *Fetħu Mısr ev aḥzihâ mine'l-Cerâkise 'alâ yedi's-Sultân Selīm* veya *Ğazavâtü's-Sultân Selīm Ḥân ma'a Kaşu el-Ğavri sultânü Mısr ve a'mâlihâ* adlarıyla bilinirken muhtasar nüshaları *Vâkı'atü's-Sultân Selīm Ḥân* ismiyle tanınmıştır. Eserin müellifin kaleminden çıkan orijinal nüshası kaybolmuş, günümüze sonradan istinsah edilen yazmaları ulaşmıştır. Bunların da yapılan ilâvelerle veya kısaltılarak popüler hale getirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bazı nüshalarda "kāle en-nâkil, kāle er-râvî, kāle eş-Şeyh Ahmed b. Zünbül" gibi ibarelere rastlanmaktadır.

Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin Kahire'den Dimaşk'a hareket tarihi olan 1516'dan 1554 yılına kadar gelen ve giriş kısmı bulunmayan eser üç bölümden oluşmaktadır. 1516 yılından itibaren Osmanlı-Memlûk ilişkileri, iki taraf arasındaki düşmanlık sebepleri ve Mercidâbık Muharebesi'nin ele alındığı birinci kısımda hadiselerin vuku tarihlerinden hiç söz etmeyen müellif bazan anlattığı olaylar arasında çelişkiye düşmektedir. Ridâniye Savaşı'ndan itibaren Mısır'daki Memlûk emîrlerinin, özellikle Şâdi Bey el-A'ver ile Sul-

tan Tomanbay'ın direnişlerine dair olan ikinci bölümde destanî bir üslûpla Memlûk askerlerinin savaş sistemlerinden ve olağan üstü kahramanlıklarından bahsedilir. Üçüncü bölümde ise Mısır'ın Osmanlı dönemindeki idarî ve iktisadî durumu ile Vezîriâzam Makbul İbrâhim Paşa'nın Mısır'da yaptığı düzenlemeler, ayrıca eyalette Süleyman Paşa, Dâvud Paşa ve Ali Paşa'nın görev yaptıkları istikrarlı dönemin olayları anlatılmıştır. Şahidi olmasına rağmen müellifin bu olayları çok kısa geçtiği dikkati çekmektedir.

İbn Zünbül'ün üslûbu çok basit olup bazan halk ağzına yaklaşılmaktadır. Mısırlı tarih araştırmacıları, İbn Zünbül'ü Osmanlı devrinin cündî (askerî sınıfa mensup) müverrihlerinden birincisi sayar. Esas meslekleri tarihçilik olmayan, eserlerinde önsöz ve giriş bulunmayan, tarihî olayları incelemiden yazan ve sık sık olaylara müdahale eden bu ekolün diğer önemli temsilcileri İbrâhim es-Savâlihî ile Ahmed Kethüdâ Azbân ed-Demürdâşî'dir. Bizzat olayların içinde yaşayan İbn Zünbül genellikle gözlemlerini nakletmiştir. Bu bakımdan bazı abartılı ifadeleri istisna tutulursa eserinin orijinal bir kaynak olduğu söylenebilir. İbn Zünbül'ün eseri daha sonraki Mısır tarihçilerini çok etkilemiştir. Muhammed b. Ebû's-Sürûr el-Bekrî, Mellevânî, Abdurrahman el-Cebertî, Hallâk ve *Selimmâne* müellifi Yûsuf Efendi eserlerini yazarken kitaptan faydalanmışlardır.

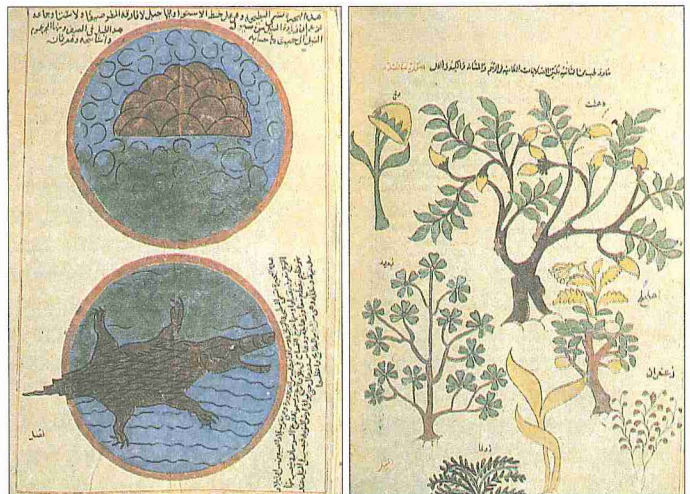
Münih Bayerische Staatsbibliothek'te (nr. 411-413), Vien Nationalbibliothek (nr. 928-930), Paris Bibliothèque Nationale (nr. 5818), Londra British Museum (Suppl., nr. 565-566) vb. dünyanın çeşitli kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan *Fetħu Mısr* 1621 yılında Ahmed Süheylî ta-

rafından *Târih-i Mısır-ı Cedid* adıyla Türkçe'ye çevrilmiş, bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan Köşkü, nr. 1417) kayıtlı olan bu tercüme İbrâhim Müteferrika'nın önsözüyle basılmıştır (İstanbul 1142). Süheylî, tercümesini *ed-Dürretü'l-yetîme fi târihi Mısrı'l-kadîme* adlı eserinin bir bölümü olarak kullanmıştır.

İbn Zünbül'ün eseri *Târihu's-Sultân Selīm Ḥân ma'a's-Sultân el-Ğavri* adıyla taş basması olarak yayımlanmış (Kahire 1278), ayrıca J. P. Tercier tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir. Yazma nüshası Bibliothèque Nationale'de bulunan bu tercüme, "Mémoire sur la conquête de l'Egypt par Selim, premier du nom, sultan ottoman" başlığı altında (*Histoire de l'Académie royale des inscriptions et belles-lettres*, XXI [1754], s. 559 vd.) değerlendirilmiştir. İbn Zünbül'ün tarihi Abdülmün'im Âmir tarafından *Âhiretü'l-Memâlik* adıyla yeniden yayımlanmıştır (Kahire 1961).

İbn Zünbül'ün ayrıca coğrafya, hey'et ve remil ilmine dair eserleri de vardır. Genel coğrafyaya ait eseri *Tuḥfetü'l-mülûk ve'r-regâ'ib limâ fi'l-ber ve'l-baḥr mine'l-'acâ'ib ve'l-ğarâ'ib* adını taşımaktadır. Henüz nüshasına rastlanamayan bu eserin telif tarihi ve muhtevası hakkında bilgi yoktur. Bir parçası Berlin'de bulunan coğrafya ve hey'et ilmine dair *el-Kānūn fi'd-dunyâ* adlı eserinin 1562'de istinsah edilen bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Revan Köşkü, nr. 1638). 322 adet şekil ve resim ihtiva eden bu eser, III. Murad'ın emriyle 1575-1579 yılları arasında Milas Kadısı Abdurrahman Efendi tarafından biraz genişletilerek *Acâib-i A'zamî* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Eserin Arapça bir nü-

İbn Zünbül'ün
*el-Kānūn
fi'd-dunyâ*
adlı eserinden
tasvirli iki sayfa
(TSMK,
Revan Köşkü,
nr. 1638,
vr. 395^b, 438^b)

hası da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (III. Ahmed, nr. 2844). İbn Zünbül'ün *el-Maḳālât ve ḥal-lü'l-müşkilât fi 'ilmi'l-ḥaṭ ve'r-reml* adlı eserinin birer nüshası Arkeoloji Müzesi (nr. 559) ve Hacı Selim Ağa (nr. 547) kütüphanelerinde kayıtlıdır. Kitabın Kahire'de el-Hey'etü'l-âmmе li'l-kitâb (nr. 86) ve Hidiviye kütüphanelerinde de (nr. 5/372) birer yazması mevcuttur. Müellifin *eḡ-Zehebü'l-ibrizi'l-muḥammer fi iḡ-tifâ'i 'ilmi'r-reml ve'l-eşer* adlı bir kitabından daha söz edilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 828).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zünbül, *Âḫiretü'l-Memâlik* (nşr. Abdül-mün'im Âmir), Kahire 1961, s. 8, 10, 16, 19, 26, 42, 51, 94-95, 109, 114, 154, 166-169; *Keşfü'z-zunûn*, I, 828; Rieu, *Catalogue*, s. 59 vd.; C. Zeydân, *Âdâb*, Kahire 1911, III, 922; TCYK, s. 15; Brockelmann, *GAL*, II, 384-385; *Suppl.*, II, 409-410; M. Mustafa Ziyâde, *el-Mü'erriḥûn fi Mısr fi'l-karni't-tâsi'l-hicrî*, Kahire 1949, s. 55, 75-76; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 147; Osmanlı Müellifleri, III, 68; Zirikî, *el-A'âm*, I, 174; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 195-196; a.mlf., *Arapça Yazmalar*, III, 591; Muhammed Enîs, *Medresetü't-târîhi'l-Mısrî fi'l-aşri'l-Osmânî*, Kahire 1962, s. 5-6; P. M. Holt, "Ottoman Egypt (1517-1798) on Account of Arabic Historical Sources", *Political and Social Change in Modern Egypt, Historical Studies from the Ottoman Conquest to United Arab Republic*, London 1968, s. 3-6; Stanford Shaw, "Turkish Source Material for Egypt History", *Political and Social Change in Modern Egypt*, London 1968, s. 5-6, 11; Babiner (Üçok), s. 63-65, 179; Ebû Verde Abdülvehhâb Atıyye es-Sa'denî, *el-Mü'erriḥûn fi Mısr fi'l-aşri'l-Osmânî ḥattâ zuhûri 'Abdirrahmân el-Cebertî (923-1170)* (doktora tezi, 1988), Câmîatü Ezher külliyyetü'l-lugati'l-Arabiyye, s. 41-51; Felix Klein Franke, "The Geomancy of Ahmad b. Ali Zünbul", *A Study of the Arabic Corpus Hermeticum*, XX/1 (1973), s. 26-35; Benjamin Lellouch, "Ibn Zünbul, un égyptien face à l'universalisme ottoman", *St.I*, LXXIX (1994), s. 143-155; Asgar Seyyid Fefâi, "İbn Zünbul", *DMBİ*, III, 628-629.

SEYYİD MUHAMMED ES-SEYYİD

İBN ZÜR'A

(ابن زرة)

Ebû Alî İsâ b. İshâk b. Zür'a
(ö. 398/1008)

Ya'kübü mütercimi
ve mantıkçısı.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Çağdaşı olan İbnü'n-Nedîm onun Bağdat'ta ve 331 Zilhiccesinde (Ağustos 943), İbn Ebû Usaybia ise 371'de (982) doğmuş olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, İbn Zür'a'ya da yer verdiği eserini 377'de (987) yazdığına göre İbn Ebû Usaybia'nın kaydet-

tiği tarihin doğru olması mümkün değildir. İbn Zür'a, Fârâbî Bağdat'tan ayrıldıktan sonra bu şehirdeki Meşşâî okulunun en başarılı temsilcisi sayılan yakın dostu ve dindaşı Yahyâ b. Adî'den mantık, felsefe ve hristiyan ilâhiyatı sahasında dersler aldı. Tıpla ilgilendiği biliniyorsa da bu alandaki tahsilini kimin yanında yaptığına dair herhangi bir bilgi yoktur. İbn Ebû Usaybia'nın naklettiğine göre Süryânice'den Arapça'ya tercüme yapmanın yanında ders verir, eser telif eder, ayrıca Bizans ile ticaret yapardı. Fakat rakibi olan Süryânî tüccarlar onun aleyhinde birçok tezdinde bulundukları için başı bir türlü sıkıntıdan kurtulamamış ve bir ara malına el konmuştu. Hayatının sonuna doğru nefsin ölümsüzlüğü konusunda bir eser yazmak istiyordu; bunun için bir yıl gece gündüz çalışması ve yaşadığı sıkıntılı olaylar onda ruhî gerilime yol açmış ve sonuçta felç olmuştur. Bağdatlı hekimlerin daha önce hiç uygulamadıkları bir yöntemle onu kısmen iyileştirdikleri, ancak bir müddet sonra 398'de (1008) öldüğü kaydedilmektedir (*Üyûnü'l-enbâ*, s. 318-319).

X. yüzyılda ilim ve fikir hareketlerinin çok yoğun olduğu Bağdat'ta yaşamış olan İbn Zür'a'nın Mu'tezile kelâmcılarından ve İslâm filozoflarından büyük ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Bilhassa felsefe ile din arasında herhangi bir çelişki bulunmadığı konusundaki görüşleri Kindî'nin *el-Felsefetü'l-ûlâ*'sından, hüsn ve kubhun aklı olduğu yani iyilik ve kötülüğün mahiyetinin akılla tesbit edilebileceği şeklindeki görüşü de Mu'tezile'den kaynaklanmıştır. Tabiatıta meydana gelen olaylar arasında zorunlu bir sebep-sonuç ilişkisinin bulunduğu yolundaki görüşü ise hem Mu'tezile'yi hem de Fârâbî'yi hatırlatmaktadır. Öte yandan onun 378 (988) yılında bir müslüman dostuna yazdığı mektupta Allah'ın sıfatları hakkında ileri sürdüğü fikirlerin de kendisi gibi Ya'kübü hristiyan olan hocası Yahyâ b. Adî'nin *Maḳāle fi't-tevhîd*'inden, dolayısıyla Yeni Eflâtuncu doktrinden geldiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. A) Felsefe. 1. *Kitâbü'l-Hayevân li-Aristâtâlis*. Aristo'nun *Historia Animalium* adlı eserinin Süryânice'den yapılmış tercümesidir (İbnü'n-Nedîm, s. 323). Tercümenin Nicolaus Damascenus'un Süryânice bir ihtisarından yapılmış olması da muhtemeldir (Sezgin, III, 351). 2. *Kitâbü Menâfi'i a'zâ'i'l-hayevân bi'tefsiri Yahyâ en-Nahvî*. Eserin adı, Aristo'nun *De Partibus Animalium* adlı kitabına Yahyâ en-Nahvî tarafından yapı-

lmış tefsirin tercümesi olduğunu düşündürmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 323). Eser, Ali b. Şuayb el-Medâinî'nin *Kitâb fi 'ilmi'l-havâş* adlı kitabında (Ankara, DTCF Ktp., İsmâil Saib Sencer, nr. 1682, vr. 3^b, 10^b) zikredilmektedir (Sezgin, III, 352). 3. *Şerḡu Me'ânî kıṭ'a mine'l-maḳāletî's-gâlişe min Kitâbi's-Semâ'*. Aristo'nun *De Caelo* adlı eserinin bir bölümü üzerine yapılmış bir incelemedir (İbn Ebû Usaybia, s. 319). 4. *Risâle fi 'ileti istinâreti'l-kevâkib ma'a ennehâ ve'l-kürât el-hâmile lehâ min cevher vâhid*. *De Caelo* üzerine bir başka inceleme olup gök cisimlerinin Aristocu fizik esaslarına göre nasıl ışık verdiği hakkındadır (a.g.e., s. 319; ayrıca bk. Sezgin, VI, 240-241). 5. *Maḳāle fi'l-aḥlâḳ* (İbnü'n-Nedîm, s. 323). Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin İbn Zür'a'ya nisbet ederek aktardığı ahlâk ilmine dair görüşler (*el-İmtâ' ve'l-mü'ânese*, III, 127-131) o dönemin fikir muhitinde bu eserin incelendiğini düşündürmektedir (*DMBİ*, III, 622). 6. *Risâletü Dâmistiyûs fi's-siyâse*. İmparator Julianos'un veziri Themistios'a nisbet edilen bir siyaset kitabının Grekçe'den yapılmış tercümesi olup Luvis Şeyho tarafından neşredilmiştir (*el-Mesrûk*, XI/18 [1920], s. 881-889). 7. *Risâle fi'd-difâ' 'ani'l-müşteḡilîne bi'l-mantîḳ ve'l-felsefe*. Günümüze yazma bir nüshası ulaşmıştır (bk. *EP* [İng.], III, 979). 8. *Risâle fi enne 'ilme'l-hikme aḳvâ devâ'i ilâ mütâba'ati's-şerâ'i'*. Felsefenin din ile uyumlu olduğu fikrinin savunulduğu bu eserden Ali b. Zeyd el-Beyhâkî iktibaslar da bulunmaktadır (*Tetimme*, s. 75-76).

B) Mantık. 1. *Kitâbü Bâriminyâs (el-'İbâre) li-Aristâtâlis el-Ḥakîm*. Aristo'nun mantık külliyyatının *Peri Hermeneias* kitabı üzerine bir incelemedir. 2. *Kitâbü'l-Kıyâs li-Aristâtâlis el-Ḥakîm*. Aynı külliyyatın *Analytica Priora* kitabı üzerine bir incelemedir. 3. *Kitâbü'l-Burhân li-Aristâtâlis el-Ḥakîm*. Aynı külliyyatın *Analytica Posteriora* kitabı üzerine bir incelemedir. Bu üç eser Cîrâr Cihâmî ve Refîk el-Acem tarafından bir arada neşredilmiştir (*Mantıku İbn Zür'a*, Beyrut 1994). 4. *Kitâbü's-Sûfistikâ*. *Organon*'un altıncı kitabı olan *De Sophisticis Elenchis*'in tercümesidir. Modern neşri eserin başka tercümeleriyle birlikte Abdurrahman Bedevî tarafından yapılmıştır (*Mantıku Aristo*, Beyrut 1980, III, 773-1054). 5. *Aḡrâzu kütübi Aristâtâlis el-Mantıḳayye* (İbnü'n-Nedîm, s. 323; İbn Ebû Usaybia, s. 319). 6. *Kitâbü Me'ânî İṣâḡüci* (a.y.ler). *Aḡrâz* adlı eserin İran ve Kalküta'da bulunan nüshaları *Me'ânî*'nin dokuz bölümünün de ihtiva etmek-